

A MAGYAR GAZDASZÖVETSÉG KIADVÁNYAI

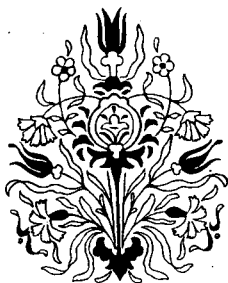

A SZÖVETKEZETI ÜGY FEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON

IRTA

MAILATH JÓZSEF gróf

Dr. POLNER ÖDÖN
KÖNYVTÁR

BUDAPEST

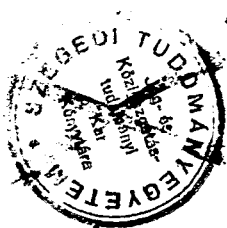
STÉPHANEUM NYOMDA R. T.

1904

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Lelt. napja: Va Lsz.: 12 108

csoport: _____ szám: _____

~~1011315~~

R356.x4

szám: _____

~~1525 1/2~~

szám: _____

MAGYARORSZÁGON a szövetkezeti mozgalom ezelőtt egy félszázaddal kezdett mutatkozni. Schultze-Delitsch, a német szövetkezeti mozgalom apostola hátrahagyott leveleiben (1856. és 1857-ben) többször említi, hogy Magyarországból sűrűn érdeklődnek az ő szövetkezeti eszméi és alapításai iránt. De az érdeklődés csak a társadalom egyes köreibben jelentkezett.

Az akkori abszolutisztikus kormány nem karolta föl a szövetkezeti törekvéseket, de az alkotmányos kormányok sem melegedtek tulságosan érettök. Egészben véve a magyar szövetkezeti mozgalomnak jellegzetes vonása, hogy kevés, de fáradhatlan úttörőnek sikerült a közönyt megtörni és a szövetkezésben rejlő nagy erőt a társadalom különböző rétegeivel megértetni; és mert ez az államhatalom, a hatóságok többé-kevésbbé nyílt vagy titkos ellenszegülése, feltékenysége, a legnagyobb akadályok daczára sikerült, csak azt mutatja, hogy a nyugatról jövő egészséges szövetkezeti áramlat immár föl nem tartóztatható, de azt is bizonyítja, hogy az államhatalom csak a közvéleménynek mindig erősebbé vált nyomása alatt igyekezik a szövetkezetek útján segíteni ott, a hol már szocziális bajok kezdenek mutatkozni.

A szövetkezeteknek nyújtott kormánysegély tehát nálunk nem tervszerűen átgondolt munkának fokozatos teljesítése, de főkép nem oly nagymérvű, mint azt talán a külföldön hiszik, ha a következő sorokban az állami hozzájárulásról fognak olvasni.

A szövetkezeti létesítmények az igazi, hamisítatlan szövetkezeti eszmének megfelelően, a hivatalos körök rokonszenvétől a legritkább esetekben kísérve, mindenütt *társadalmilag* keletkeztek, szaporodtak és erősödtek.

A mi első szövetkezeteink hitelszövetkezetek voltak; a városi iparoslakosság hitelszükségleteinek kielégítésére alakultak. Az első a beszterczei *Takarék- és Kisegítő Egylet*, 1851-ben alakult. Keletkezése tisztán az iparoskörökből indult ki, melyek az egylet vezetését azután is kezeikben tartották. Az üzleti tőkét apró heti betétekből gyűjtötték össze s az egyleti tagoknak kölcsön adták. A kölcsönök nagyságát a betétek összege határozta meg: a törlesztés pedig a heti betétekkel történt. Az egylet betétek útján 5%-ot fizetett, kölcsönökért pedig 6%-os kamatot szedett.

A beszterczei hitelegylet példáján fölbuzdulva a kolozsvári ipar- és kereskedelmi kamarának ma is élő titkára, *Gámnán* Zsigmond, hasonló hitelszövetkezet alapítását javasolta a kamarának. A kormány hosszas huza-vona után meg adta rá az engedélyt s 1858-ban alakult meg a «*Kolozsvári Kisegítő Takarékpénztár*», mely voltaképen szintén szövetkezet volt, a mennyiben csak tagjainak adott kölcsönöket.

Az ország más vidékein is alakultak ily hitelszövetkezetek (ügynevezett hitelegyletek). Az alakulás indító oka a kisipar és általában a kisebb üzletember hiteligenyeinek kielégítése volt.

Félszázaddal ezelőtt ugyanis sem kisiparosainknak, sem kisgazdáinknak nem volt alkalmatosságuk hitelszükségletük kielégítésére. A takarékpénztárak kis számuknál fogva nem voltak képesek kielégíteni az összes hiteligenyeket, különben is pénzforrásaikat csak a nagyobb jelzálogkölcsönök és a nagyobb üzletek számára tartották nyitva; a kisiparos, kisgazda és kiskereskedő uzsora kölcsönre volt utalva. Tág tér nyílt tehát a Schultze-Delitsch-féle elvek megvalósítására és ahol egy-egy buzgó emberbarát fáradozott érte, ott a hitelszövetkezet létre is jött. Meg kell azonban jegyezni, hogy a szövetkezeti eszme a hitelegyletek körében nem maradt meg a maga eredeti tisztaságában. Az egyletek fon-

tosabb czélt láttak a tőkegyűjtés előmozdításában, mint tagjaik hiteligényeinek kielégítésében. Ennélfogva a legtöbb egyeslet mellőzte is az egyetemleges felelősség elvét.

Másfajta szövetkezetet, mint a hitelszövetkezet nálunk hosszú időn át nem ismertek. Azokat is inkább a helyi szükség, a helyi érdeklődés hozta létre; szó sem volt öntudatosan fejlesztett szövetkezeti hálózatról.

Tervszerű mozgalmat csak a tisztviselők körében észlelhetünk ebben az időszakban, a kik egyes nagyobb városokban szövetkezeteket alakítottak, melyekbe a tagok a meghatározott csekély üzletrészt befizették és a kinek hitelre volt szüksége, azt onnét mérsékelt kamatra megkapta. A befizetett üzletrész csak korlátolt kamatozásban részesülhetett.

Ezektől eltekintve, a 60-as és 70-es évek szövetkezeti tevékenységében hiányozván az egyöntetű és tervszerű vezetés, itt is, ott is alakult egy-egy szövetkezet, de azt lehet mondani, hogy a hány hely, annyiféle alapelv szerint.

Közönségünk nem volt kellően tájékozva a részvénytársaság és a szövetkezet közti különbségről, a mi sok alapításon meg is látszott. A fogalomzavar csak akkor szűnt meg, mikor kereskedelmi törvényünk az 1875. évi XXXVII. t.-cz. a szövetkezeteknek addig meglehetősen homályos jogi fogalmát világosabban megállapította.

De még a törvény hatályba lépte után sem bontakozott ki a szövetkezeti elv a maga teljességében. Az 1875. évi törvény ugyanis nem korlátozta sem az egyes tagok által jegyezhető üzletrészek számát, sem az osztalék nagyságát, de még azt a kört sem, a meddig a szövetkezet kiterjesztheti üzletét. E miatt nem egy szövetkezet elkalandozott a részvénytársaság revierjébe.

Ily körülmények között a szövetkezés jó ideig nem foglalta el gazdasági életünkben azt a helyet, a mire a benne rejlő erkölcsi erővel hivatva lett volna.

A lassú térfoglalásnak egyik oka az volt, hogy társadalmunk intelligensebb elemei nagyon soká huzódottak a szövetkezeti mozgalom vezetésétől és csak később ismerték föl a szövetkezésnek nagy társadalmi, gazdasági és erkölcsi jelentőségét.

Az intelligencia huzódásának káros hatásai több tekintetben mutatkoztak is szövetkezeti mozgalmunk fejlődésénél. E kártékony hatás főleg két irányban nyilvánult. Egyik az volt, mikor hivatlan elemek néha tudatlanságból, néha önzésből állottak élére a szövetkezeti mozgalomnak, a minek csakhamar bukás lett a vége. A másik az volt, a mivel különösen a fővárosban még ma is találkozunk, hogy éppenséggel nem szövetkezeti célok szolgálatára, hanem tökepénzesek sokszor csak az uzsoráskodás palástolására csináltak szövetkezeteket, a megengedettnél nagyobb kamatozást szerezve tőkéjüknek. E kinövések szerencsére egyre fogyóban vannak.

A hitelszövetkezetek fejlődését ebben a korban a következő adatok — melyek azonban pontosságra nem tartanak igényt — mutatják:

Év	Alakult	Magszűnt	Az év végén működésben állott hitelszövetkezetek							
			száma	alap- tőkéje	tartalék- alapja	takarék- betétei	jelzálogos kölsőnei	váltó- tárcája	előlegei	érték- papir állománya
				ezer forintokban						
1862	1	—	3	20	14	240	—	266	—	—
1863	—	—	3	36	16	432	—	474	—	—
1864	4	—	7	70	20	966	—	930	—	42
1865	6	—	13	110	30	1.572	—	1.522	—	26
1866	9	—	22	272	40	1.928	—	2.026	24	16
1867	7	—	29	378	56	2.740	—	3.078	46	16
1868	14	—	43	454	70	3.936	—	4.170	130	140
1869	17	—	60	604	94	5.138	—	5.484	282	162
1870	42	—	102	828	126	6.516	38	6.630	604	310
1871	37	—	139	1.064	146	7.510	96	8.100	1.074	280
1872	39	—	178	1.620	186	8.388	400	9.754	1.268	270
1873	31	1	208	13.704	232	3.640	2.114	8.670	2.624	40
1874	21	9	220	20.580	484	6.318	4.374	15.154	3.770	206
1875	23	19	224	27.584	710	7.696	6.270	16.760	3.862	358
1876	21	18	227	28.086	744	13.624	4.992	14.893	3.134	354
1877	27	22	232	25.094	740	15.500	5.042	17.150	3.480	716
1878	14	13	233	26.118	854	17.038	5.896	17.748	1.516	740
1879	18	11	240	28.064	1.056	20.036	6.848	18.818	1.458	868
1880	19	10	249	29.506	1.140	22.662	8.026	19.880	1.810	1.116
1881	35	13	271	30.368	1.274	25.554	8.848	24.060	1.120	1.254
1882	48	14	305	31.436	1.450	29.014	8.380	24.424	2.020	1.526
1883	51	16	340	35.330	1.598	36.838	9.382	27.696	2.492	1.504
1884	24	2	362	39.260	1.838	35.190	12.082	33.174	1.454	1.202
1885	50	14	398	47.352	2.266	36.400	12.414	36.110	1.608	1.114

A fejlődés tehát — mint ezek az adatok mutatják — lassú volt és sokszor visszaesés szakította meg.

Ennek a korszaknak a legjelentősebb mozzanata a földhitel ügyének szövetkezeti alapon való szervezése, egy sajátságos módszer szerint, melyet talán alapítványi rendszernek lehetne nevezni. Lényege ennek a rendszernek az, hogy az intézet alapítói a kamathaszonról vagy egészen vagy részben lemondva, alapítványokból szerzik be az intézet első tőkéjét.

Magyarország törvényhozása 1848-ban, midőn csupán az előjogokkal bíró földesurak kezében volt a törvényhozó hatalom, minden külső kényszer nélkül önként, a szocziális elvektől áthatott nemes altruizmussal kimondta a jobbágyság megszüntetését, a nélkül, hogy a jobbágyságtól addig viselt terheik megváltását követelte volna. A földesuraknak — elveszítvén a jobbági munkát — a maguk erejéből kellett gazdaságaikat fölszerelni, munkaerővel ellátni.

Hazánkban akkoriban kevés volt a megtakarított tőke s így földesurainknak jókora hitelt kellett igénybe venniök, a miből a szükséges gazdasági fölszerelést beszerezzék.

Az ország hitelszervezete is nagyon kezdetleges alapon állott akkor; különösen a földhitel igényének kielégítésére nem voltak még pénzügyintézeteink.

Ezen érdekek kielégítése végett az *Országos Magyar Gazdasági Egyesület* 1858-ban fölhívást intézett az ország tekintélyesebb földbirtokosaihoz, egy szövetkezeti földhitelintézet fölállítása érdekében.

Igy jött létre 1862-ben a *Magyar Földhitelintézet*, mely a földhitel kielégítésének kérdését a legtisztább kölcsönösség alapján oldja meg.

Az intézet alapszabályai kimondják, hogy a lekötött birtokok becsértékének fele összegéig hosszú lejáratú törlesztéses kölcsönöket ad, a hitelezéshez szükséges tőkét záloglevelek kibocsátásával szerzi be, melyekért az összes lekötött birtokok szavatolnak. Az intézet első tőkéjét 209 alapító adta össze, aláírván 3,354.000 koronát, a minek egytizedrészét fizették be készpénzben, a többiről csak kötelezvényt adtak, melyet azonban a tartalékalap növekedésével fokozatosan visszaadott az intézet az alapítóknak.

A közgyűlésen az alapítók és a jelzálogos adósok birnak szavazati joggal, az utóbbiak 100.000 koronát elérő kölcsön után személyesen, kisebb kölcsön után vidékenként választott képviselő útján.

A kölcsönösség elve a földhitel terén fényesen bevált, a magyar földbirtokos osztálynak ez az intézet volt mindig a legolcsóbb hitelforrása. Mily nagy szolgálatot tett ez az intézet földhitelünk emelésére, kitűnik abból, hogy az 1903. év végéig 662·5 millió korona értékű záloglevélkölcsönt és 74·1 millió korona összegű talajjavítási és víz-szabályozási kölcsönt adott. 1903 év végén 391 millió korona értékű záloglevele volt forgalomban és a biztosítási alapok összege 38·5 millió koronát tett ki.

A Magyar Földhitelintézet kölcsöneinek alsó határát 2000 koronában állapította meg; a 2000 és 10.000 korona közötti kölcsönök száma 12.944, tehát több, mint fele az intézet 1903 december 31-éig engedélyezett 22.089 kölcsönének.

Az intézet nemcsak mint legolcsóbb hitelforrás szerepelt a lefolyt 40 évben, hanem hazánkban mint első kezdeményezte a konverziókat, amidőn 1886-ban 5 $\frac{1}{2}$ % zálogleveleit 4 $\frac{1}{2}$ %-ra cserélte föl; ugyanazon évben alapította meg nálunk a 4% és 1895-ben a 3 $\frac{1}{2}$ % záloglevelek típusát, előljárván mindenkoron a hitelkereső gazdaközönség és az elhelyezést kereső tőke közötti önzetlen közvetítés munkájában.

A kisbirtoki hitelre való tekintettel alakult 1879-ben szintén szövetkezeti alapon a *Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete* alapítványi üzletrészek jegyzésével, melyek évi legmagasabb osztaléka 5%-ra van korlátozva. Az állam az 1879: XXXIX. t.-cz. alapján egy millió korona kamatmentes alapítvánnyal járult az intézet létesítéséhez. Akkoriban a kis gazdák a záloglevéllel, mint a kölcsönnek egyik formájával, nem voltak megbarátkozva. Ennek megkedveltetése külföldön sem ment könnyen, annál nagyobb erőfeszítéseket kellett tenni nálunk, hogy ezt elérhessük. A törvénynek az a célja, hogy az intézet vidéken állítandó kisebb fiókok, előleg-egyletek révén jusson el a kis gazdákhoz, nem sikerült. Oly nehéz feladatnak mutatkozott ez, hogy

reá az intézet vezetői nem vállalkoztak s eleinte az intézet nem is a kis, hanem a középbirtoknak szolgált. Mindamelllett fejlődése el nem tagadható és különösen az utolsó években vett nagyobb arányokat. A kölcsön maximuma eleinte 12.000 korona volt. 1883-ban 20 ezer, 1887-ben 40.000 koronára emelték és 1893-ban a korlátozás teljesen megszűnt. A legkisebb kölcsön, a mit az intézet engedélyezett, eleinte 600 korona volt. Kölcsöneinek álladéka az 1903. év végén 56 millió koronát tett ki.

Az intézet fejlődéséről az alábbi táblázat nyújt felvilágosítást: -

Év	Engedélyezettett évente		Folyósítottatott összesen	
	Kölcsönsz.	Korona	Kölcsönsz.	Korona
1880	1177	2,293.800	424	773.600
1884	1262	3,120.000	4622	10,158.900
1888	1260	2,851.200	9020	20,570.200
1892	1061	4,124.300	11952	30,121.500
1896	2144	7,626.600	16950	50,384.800
1900	1735	6,418.800	22223	68,490.300
1901	1380	6,422.400	23262	73,407.300
1902	2453	8,638.950	24457	78,249.300
1903	4995	20,026.100	27069	90,930.500

A kölcsönök nagyságára vonatkozólag a következő táblázat ad felvilágosítást:

Év	300—2000 K. kölcsön		2000—12000 K. kölcsön		12000 K.-án felüli kölcs.	
	drb	%	drb	%	drb	%
1880	327	77.12	97	22.88	—	—
1884	3366	72.82	1195	25.87	61	1.31
1888	6515	72.17	2367	26.41	128	1.42
1892	8265	69.15	3419	28.70	257	2.15
1896	10992	64.87	5446	32.22	501	2.91
1900	13930	62.68	7587	34.19	695	3.13
1901	14445	62.09	8034	34.59	772	3.32
1902	15075	61.64	8551	34.97	830	3.39
1903	16676	60.72	9812	35.72	980	3.56

A kölcsön maximumának eltörlésével lefelé is tágitották

Szövetkezeti ügy fejlődése.

a korlátokat. 1902-ben ugyanis kimondotta a közgyűlés, hogy ezután már 300 koronás jelzálogkölcst is engedélyez s ezzel egyidejűleg több a kis birtokra nézve fontos reformot léptettek életbe. A kezelési költségeket leszállították. Vidéki képviselőket állítottak, melyek által az intézet mind-egy decentralizáltatott s a közvetítés költségei leszálltak. A rendszerint sokba kerülő becsüt az intézet lehetőleg mellőzi, ehelyett bizalmi férfiakat von be működési körébe, a kiknek révén magának a szükséges adatokat megszerzi.

Az elért és évről-évre fokozódó eredmény mutatja, hogy ez a politikája nem csupán az intézet szempontjából vált be, hanem a kis birtok hitelének fejlesztése körül is.

A két szövetkezeti alapon álló földhitelintézetnek a törvény bizonyos kedvezményeket adott a végből, hogy a késedelmes adós ellen egyszerűbb és gyorsabb eljárással érvényesíthesse követeléseit.

Még egy nagyobb szabású szövetkezeti alapításról kell itt megemlékezni; ez a *Budapesti Központi Tejcsarnok Szövetkezet*, mely 1883-ban a földművelésügyi miniszter kezdeményezésére alakult 51 tagból 116 drb 800 koronás üzletrésszel. Tagjai a főváros környékén lévő nagyobb birtokosok, kik tejtermésüket a szövetkezeti tejcsarnokba küldvén, az ott együttes földolgozás és közös értékesítésre kerül. 1903. év végén 83 tagja volt a szövetkezetnek 431 üzletrésszel, tejforgalma évi 12 millió liter.

Alakult ebben az időtájban egy-két borértékesítő szövetkezet is, de bár az állam is segítette, mind rövid életűek voltak.

Más gazdasági célú szövetkezet csak elvétve alakult.

Egy időben sűrűbben alakultak a fogyasztó szövetkezetek is, de legnagyobb részük csakhamar megszűnt, a befizetett tőke csekélyisége, a szakértelem hiánya és a tagok közönye folytán.

A szövetkezeti mozgalom egyébként egészen a 80-as évek közepéig változatlanul szűk keretben mozgott és különösen a legmagyarabb vidékeket, a nagy magyar Alföldet csaknem teljesen elkerülte. Nagy akadályja volt a szövetkezetek fejlődésének még az ország tökeszegénysége és az a körülmény, hogy a szövetkezetek hitelhez alig juthattak.

Új korszakba lépett a magyar szövetkezeti ügy 1886-ban, midőn *Károlyi* Sándor gróf indítványára és nagylelkű alapítványával *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye törvényhatósága* egy Raiffeisen szellemében működő vármegyei hitel-szövetkezet létesítését határozta el. Ez az intézet úgy jött létre, hogy a vármegye és a megyebeli birtokosok 800 drb 100 forintos alapítványt raktak össze alaptőkéül.

A vármegye anyagi támogatásánál többet tett a szövetkezeti ügy fejlesztésére az az erkölcsi támogatás, a mit a vármegye azzal nyújtott, hogy tisztviselőit a szövetkezeti eszme szolgálatába hívta.

A Pestvármegyei Hitelszövetkezet nagy erővel látott hozzá Pest vármegyében az u. n. községi hitelszövetkezetek alakításához. Kitartó agitációval és az első példák biztató eredményeivel megtörte a nép hagyományos bizalmatlanságát és értelmi osztályunknak a szövetkezettől való tartózkodását. Rövid néhány év alatt Pest vármegye be volt hálózva községi hitelszövetkezetekkel, melyekben a helybeli kisgazdák és kisiparosok olcsó hitelhez jutottak; ők maguk intézték a szövetkezet ügyeit. A vármegyei hitelszövetkezet köteléket alkotott az egyes hitelszövetkezetekből, azokat tanácscsál, útbaigazítással segítette, ellátta őket hitellel és ezen a révén működésüket folyton ellenőrizte.

A Pestvármegyei Hitelszövetkezet működése élénk visszhangot keltett az egész országban; a szövetkezeti eszme egyszerre nagyon népszerűvé vált: az értelmi osztályok közöm-bössége mindinkább megszűnt abban a mértékben, a melyben a szövetkezés nagy gazdasági, társadalmi, sőt politikai jelentőségét is fölismerték. Mindenfelől felhangzott az óhajlás a szövetkezetek meghonosítására. A Pestvármegyei Hitelszövetkezet az 1894. évben ki is terjesztette működését az ország többi részére is, főleg az erdélyi vármegyékre, a hol kivált a szövetkezetek apostola, *Gidófalvy* István dr. közjegyző fejtett ki bámulatos tevékenységet a szövetkezeti eszme terjesztésében. Az országossá váló átalakulás csak úgy vált lehetővé, hogy a pestmegyei központ megnyerte a *Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület* támogatását s ezzel együtt megalapította a *Hazai Szövetkezetek Központi Hitelintézetét* 5000 drb 100 frtos alapítványi üzletrésszel, a

melyek a tiszta nyereségből csak 4%-os kamatban részesülhettek.

Ez az intézet vállalta most magára a községi hitelszövetkezetek létesítését, működésük ellenőrzését és hiteligényeiknek kielégítését. Kötelékébe nemcsak hitelszövetkezeteket vett föl, hanem kivételesen gazdáknak és iparosoknak másféle szövetkezeteit is. Az 1898. év végéig 465 községben alapított hitelszövetkezetek, a melyeknek összesen 14 millió korona hitelt bocsátott rendelkezésére. Ennek a 465 hitelszövetkezetnek 102.115 tagja volt, 11 millió korona névértékű üzletrészszel, 1898. évi forgalmuk 180 millió koronára emelkedett.

Midőn a szövetkezeti mozgalom innét az egész országra kiterjedt, más vármegyék is igyekeztek utánozni a pest-vármegyei törvényhatóság példáját a szövetkezeti ügy támogatásában. Így Borsod vármegyében 1893. elején a szövetkezetek számára megyei központ alakult.

A falusi szövetkezetek terjesztésére csaknem egy időben a Pest vármegyei hitelszövetkezet alapításával egy másik mozgalom is indult meg; még pedig a szászok között, a hol egyre-másra alakultak a nagyszebeni takarékpénztár támogatásával *Wolff* Károly dr. igazgatónak szakértő és fáradhatatlan buzgalmával az úgynevezett Raiffeisen-szövetkezetek, melyek az említett pénzüintézet égisze alatt álló «*Verband Raiffeisen'scher Genossenschaften*»-ban központi köteleket is létesítettek. Ez a központ a szövetkezetek alapításán és ellenőrzésén kívül szintén gondoskodik a kötelékébe tartozó szövetkezetek hitelének kielégítéséről. De míg a Pest vármegyei hitelszövetkezet tevékenysége csakhamar országos jelentőségűvé nőtt ki, a korlátlan felelősségű Raiffeisen-szövetkezetek nem terjeszkedtek túl a szászok lakta vidék szűk határain. Ott azonban a hatóságok emberei mindenütt buzgón támogatják a szövetkezeti törekvéseket.

Jelenleg 105 ily szövetkezet működik a szász falvakban, megannyi hathatós eszköze a vidék vagyonosodásának.

Egyáltalán a 90-es években a szövetkezetek rohamosan szaporodtak, értelmi osztályunknak régi közömbösségét hirtelen nagy érdeklődés váltotta föl; de ez nem volt mindig önzetlen, nem ritkán politikai érdekek forrásából is fakadt.

Természetes, hogy ezen idegen elveknek összeelegyítése a szövetkezeti eszmével, mindenütt ez utóbbinak rovására történt. Hozzá nem értő elemek kerültek sok helyen a szövetkezetek élére; az ellenőrzés laza volt vagy teljesen hiányzott. Számos magában álló szövetkezet ily körülmények között csakhamar megbukott s tartani kellett tőle, hogyha a fejlődés továbbra is ez irányban marad, az egész szövetkezeti ügy ismét hitelét veszti, a nehezen helyre állított bizalom ismét meg fog rendülni.

De más bajok is keletkeztek e rohamos fejlődés nyomán. A legnagyobb az volt, hogy a szövetkezetek túlnyomó többsége igen csekély saját tőkével indult meg, hitelt pedig nagyon keveset, sokszor semmit sem tudott szerezni.

E körülmények kötelességévé tették a kormánynak, mely a szövetkezetekért addig igen keveset tett, hogy valami módon segítsen az előállott bajokon. A cél, melyet el kellett érni, az volt, hogy biztosítsa a szövetkezetek minél nagyobb elterjedését, de gondoskodjék egyúttal a legszigorúbb ellenőrzésről és a szövetkezetek hiteligényeinek kielégítéséről is. E cél elérésére eleinte külön szövetkezeti törvény megalkotását tervezték akképpen, hogy a kereskedelmi törvénynek a szövetkezetekről intézkedő részét egészen hatályon kívül helyezik és valamennyi szövetkezetre irányadó új törvényt alkotnak.

Minthogy azonban már ekkor több százra rugott azoknak a szövetkezeteknek a száma, a melyek semmiféle kötelekbe nem tartoztak, a törvényhozás ezeknek a szövetkezeteknek igényeivel is számolt. Ezek az úgynevezett önálló hitelszövetkezetek — bárha jó részük közelebb áll a részvénytársasághoz, mint a szövetkezethez — gazdasági életünkben már erős gyökeret vertek és a nálunk hiányzó kis bankokat (népbankokat) helyettesítik. Ezeknek a szövetkezeteknek a révén a kölcsönösség elve alapján sikerült sok pénzüintézetnek úgy a vidéken, mint a fővárosban működését azokra is kiterjeszteni, melyek különben ismeretség hiányában nem juthattak a pénzüintézetek nyújtotta hitelforrásokhoz. Radikális szövetkezeti törvény nagy változást idézett volna elő az önálló hitelszövetkezetek üzleti életében.

Ezek a szempontok arra indították a törvényhozást, hogy a szövetkezeti törvényt csak fakultatív formában alkossa meg és célját az új törvény értelmében megalakuló szövetkezeteknek nyújtott kedvezményekkel biztosítsa.

Így jött létre a *gazdasági és ipari hitelszövetkezetekről szóló 1898. évi XXIII. törvénycikk*. E törvény hatálya alá eső hitelszövetkezetek csak a közigazgatási hatóság vagy valamely nyilvános testület (gazdasági egyesület, kereskedelmi és iparkamara, ipartestület) avagy az e törvény által megalkotott *Országos Központi Hitelszövetkezet* közreműködésével alakulhatnak.

Az ily szövetkezetek üzletköre tagjaikra és csupán egy község területére vagy legfeljebb még a szomszédos községekre szorítkozik. A nyereszkesedés kizárása végett az üzletrészek 5 százaléknál nagyobb osztalékban nem részesülhetnek. A szövetkezeti tagok üzletrészeik névértékének öt-tízszerezésig szavatolnak a szövetkezet tartozásaiért.

Az új törvény értelmében keletkezett — vagy a régiekből átalakult — szövetkezetek erősítésére ugyanez a törvény egy központi kötelék felállítását mondotta ki. Ez a kötelék *Országos Központi Hitelszövetkezet* név alatt Budapesten 1898. december hó 4-én alakult meg. Az alapításnál ismét az alapítványi rendszerhez folyamodtak, a mennyiben a szükséges tőkét úgy teremtték elő, hogy a kormány, hatóságok, testületek és egyesek ezer-ezer koronás alapítványi üzletrészeket jegyeztek. A kormány lelkes fölhívást intézett a közönséghez az alapításban való részvétel érdekében. A király Ő felsége is magánvagyonából 50 ezer koronás alapítványi üzletrészt jegyzett, az állam az Országos Központi Hitelszövetkezet létesítéséhez egy millió korona alapítvánnyal járult hozzá. Megalakuláskor az alapítványok összege 3,030.000 koronára rugott, mely az 1903. év végéig már négy millió 299.000 koronára emelkedett.

Az alapító tagok a szövetkezet vagyonában és jövedelmében csak annyiban részesülnek, hogy üzletrészeik visszafizetésére és legfeljebb négy százalék évi osztalékra tarthatnak igényt.

Végeredményül a törvényhozás előtt az a czéllebegett, hogy az Országos Központi Hitelszövetkezet idővel kizáró-

lagosan a kötelékébe tartozó szövetkezetek tulajdonába menjen át. Ezek a szövetkezetek a központnak rendes tagjai. Minden ilyen szövetkezet forgalma arányában legalább egy vagy több 200 koronás üzletrészt köteles jegyezni ötszörös szavatossággal. Ezek az üzletrészek is legfeljebb csak négy százalékos osztalékot kaphatnak.

A központ a kötelékébe tartozó szövetkezetek igazgatóságába és felügyelőbizottságába egy-egy tagot nevezhet ki és azonkívül az egész ügykezelésre tag ellenőrzési és felügyeleti joga van.

Ha a központ kötelékébe tartozó szövetkezet a befizetett üzletrészek tőkeösszegének felét elvesztette, a központ igazgatósága föloszlathatja és fölszámoltathatja a szövetkezetet. A központi hitelszövetkezetnek a törvény a kötelékébe tartozó szövetkezet ellen fönnálló követelése erejéig a szövetkezeti tagok ingó vagyonára végrehajtás vagy csőd esetében minden más, törvényes elsőbbséggel nem bíró követelést megelőző kielégítési jogot biztosít.

A központ ügykezelése viszont a kormány felügyelete és ellenőrzése alatt áll. E végből a pénzügyminiszter a központ mellé kormánybiztost nevezett ki, a ki az igazgatóság határozatai ellen óvást emelhet s azt a pénzügyminiszter elé terjesztheti döntés végett. Az állam alapítói üzletrésze alapján pedig az igazgatóságba két tagot nevez ki a pénzügyminiszter, végül az elnököt a pénzügyminiszter előterjesztésére a király, a két alelnököt pedig a kereskedelemügyi és a földmívelésügyi miniszter nevezik ki.

Az Országos Központi Hitelszövetkezet látja el a kötelékébe tartozó szövetkezeteket forgó tőkével. E hiteligények kielégítése céljából a központ az állampénztári készletekből néhány millióra rugó előlegeket kap kedvező kamatra. Számos törvényhatóság a kezelésében levő árvapénzeket itt helyezte el betét gyanánt. Maga az Országos Központi Hitelszövetkezet, mint jóhitelű pénzintézet, a jegybankot és a pénzpiacot is igénybe veszi a tárczájában levő váltók visszleszámlálására. Mindezekon kívül a szövetkezeti törvény fölhatalmazta a központot arra is, hogy oly kölcsönkövetelésekre, melyeket a kötelékébe tartozó szövetkezetek kötelezvényeik alapján adtak ki és a melyeket az illető

szövetkezetek készfizetői szavatossággal a központi hitelszövetkezetre átruháztak, a központi hitelszövetkezet kamatozó törlesztéses kötvényeket bocsásson ki. Az így kibocsátott kötvények összege természetesen nem haladhatja meg a szövetkezetek által átruházott kölcsönkövetelések tőkeösszegét. Hogy ezeket a kötvényeket a pénzpiacz kedvezően fogadja, gondoskodott a törvény azok kellő biztosításáról. Kimondotta ugyanis, hogy e kötvények garantizálására külön biztosítéki alapot kell a központi hitelszövetkezetnek létesítenie, mely legalább 3 millió koronából álljon és az évi nyereség 10%-át e biztosítéki alap növelésére kell fordítania. Az első biztosítéki alapot maga az állam létesítette azzal, hogy 3 millió korona értékű állampapírt tett le e célra az Országos Központi Hitelszövetkezethél. A forgalomban levő kötvények összege nem haladhatja meg a biztosítéki alap tízszeresét. A központi hitelszövetkezet jogosítva van a szövetkezetek által reá átruházott kötelezvények alapján mind az átruházó szövetkezet, mind az eredeti adós és kezesei ellen biztosítást kérni a nélkül, hogy a veszély valószínűségét ki kellene mutatnia.

Adott a törvény más kedvezményeket is a központi hitelszövetkezetnek. Fölhatalmazta ugyanis a kormányt, hogy mindaddig, a míg a központ bevételei nem fődöznek a kiadást, a biztosítéki alapra átengedett államkötvények kamatját és esetleg a pénztári készletekből is évenként 100.000 körönáig terjedhető összeget utalványozhasson a hiány fődözésére. Végül a törvény a központi szövetkezetet mindenféle adók és illetékek fizetése alól fölmentette.

Hogy a központba való belépésre mennél több szövetkezetet rábirjon, a törvény az ilyen szövetkezeteknek is bőséges kedvezményeket biztosít. Az ily szövetkezeteknek saját tagjaik ellen fönnálló követelésük erejéig végrehajtás vagy csőd esetén ugyanazt a kedvezményt nyújtja, mint a központnak a kötelékébe tartozó szövetkezetek ellen. Továbbá fölmenti őket az adók és illetékek fizetése alól.

A központi hitelszövetkezet 1899-ben azzal kezdte meg működését, hogy mindenekelőtt átalakította az új törvénynek megfelelően a régi Károlyi-féle szövetkezeteket s a *Hazai Hitelszövetkezetek Központi Hitelintézete* kimondta a

föloszlását. Csak ezután látott új szövetkezetek alapításához és csakhamar nagy eredményeket tudott fölmutatni.

Az 1903. év végén az Országos Központi Hitelszövetkezet kötelékébe 1653 szövetkezet tartozott 366.721 taggal, 34 millió korona névértékű üzletrészszel, melynek fele már be van fizetve. E szövetkezetek működése 5446 községre terjed ki, betétállományuk 21 millió korona, tartaléktőkéjük 2·3 millió korona. A központtól 39 millió korona hitelt vettek igénybe.

A szövetkezet terjesztése és hathatósabb ellenőrzése végett a központi hitelszövetkezet kisebb vidékekre, egy vagy több megyére kiterjedő képviselősegeket, helyi szövetkezeti kötelekeket is létesített.

Az Országos Központi Hitelszövetkezet kötelékébe tartozó szövetkezetek szaporodását és fejlődését a következő számadatok mutatják.

	1899.	1900.	1901.	1902.	1903.
	é v v é g é n v o l t				
Szövetkezetek száma...	712	964	1.287	1.511	1.653
Tagok száma ...	141.623	193.605	253.702	317.854	366.721
Üzletrészek száma ...	278.356	383.576	529.064	617.922	700.273
Üzletrészek értéke ...	14.789.077	19.976.277	25.803.105	30.527.763	34.040.734
Befizetett üzletrészek ...	6.521.055	8.137.124	10.864.183	14.050.495	17.146.021
Takarékbetétek ...	5.532.589	7.782.372	10.388.381	14.877.332	21.190.955
Tartalékalapok ...	590.900	794.592	1.195.600	1.641.242	2.284.735

Öt év alatt a szövetkezetek száma több mint megkétszereződött. Ezek a szövetkezetek, majd mind hitelszövetkezetek, a törvény is elsősorban azokra gondolt és a hitelszövetkezetek támaszául állította föl az Országos Központi Hitelszövetkezetet. Másfajta gazdasági célú szövetkezetet csak a kormány engedélyével vehet föl kötelékébe a központi hitelszövetkezet.

A községi hitelszövetkezetek elég jutányos kölcsönben részesítik tagjaikat, pénzforrásaik: alap- és tartaléktőkéjük és takarékbetéteik. Ha ez nem elég, a központtól kapnak hitelt, a jegyzett üzletrészek kétszereséig. A központtól igénybe vett hitel összege a következő volt:

1899. év végén	...	...	11,910.000	korona
1900. «	«	...	26,282.000	«
1901. «	«	...	35,594.000	«
1902. «	«	...	42,599.000	«
1903. «	«	...	46,250.000	«

E mellett a szövetkezetek saját pénzforrásai is tekintélyesek voltak, ú. m.:

1899. év végén	...	...	12,644.000	korona
1900. «	«	...	16,700.000	«
1901. «	«	...	22,447.000	«
1902. «	«	...	30,568.000	«
1903. «	«	...	40,620.000	«

Ezen kívül az Országos Központi Hitelszövetkezet 1903-ban elkezdett hosszú lejáratú jelzálog-hitelt is adni a kisbirtokosoknak és mindjárt az első évben 527 ily kölcsönt folyósított 1,042.372 korona összegben.

E szerint tehát e hitelszövetkezetek révén közel 90 millió korona hitel ment a kisgazdák és kisbirtokosok, sőt részben a munkások közé. Ezekért a kölcsönökért az adósok 7—8%-os kamatot fizetnek, a mi magában véve sem drága, de különösen jutányossá teszi az a körülmény, hogy ezt a hitelt semmi más költség nem terheli. Hozzájárultak a kamatláb leszállításához ezek a szövetkezetek azzal is, hogy mint hitelezők lépven föl, a vidéki pénzpiaczon a pénz kínálatát fokozták és versenyükkel más pénzintézeteket is olcsóbb hiteladására indítottak.

A községi hitelszövetkezetek erősödését mutatja az a körülmény, hogy szükségletüket egyre fokozódó mértékben tudják fedezni a saját forrásaikból s aránylag kevesebbet vesznek igénybe a központtól.

Maga az Országos Központi Hitelszövetkezet, mely nem csak hitelezője a vidéki szövetkezeteknek, hanem szervezője, oktatója, tanácsadója és ellenőre is, e sokoldalú feladatát igen jól látja el. Minthogy apró váltókkal és egyáltalán apró kölcsönökkel dolgozik, természetes, hogy forgalmához képest a munkája igen sok, a mi a kezelési költséget emeli. Az első két évben oly kicsi volt a tiszta jövedelem, hogy csupán az alapítóknak tudott osztalékot adni és pedig

1899-ben 1.3%-ot, 1900-ban 3%-ot, 1901 óta mind az alapítóknak, mind a rendes tagoknak (vagyis a községi szövetkezeteknek) évenként 4%-ot adott.

Az Országos Központi Hitelszövetkezet életbelépte óta ez az intézet a kormány véleményadó közege szövetkezeti ügyekben. Azóta a kormány is intenzívebben támogatja a szövetkezés ügyét. Az állami támogatás részint üzletrészek jegyzéséből, részint segély adományozásából áll, az illető szövetkezetek céljához, tevékenységéhez és közérdekű jelentőségéhez képest.

A községi hitelszövetkezetek tevékenységének súlypontja természetesen a hitelezés. De számos szövetkezet e mellett más gazdasági célokat is követ.

Igy van rá eset, hogy szövetkezeti tagok alkalmilag összeállnak és gazdasági szükségleteket, eszközöket, ipari nyers anyagot közösen vásárolnak a nagyobb mennyiség révén olcsóbban. A megrendelt árú megérkezvén, szétosztják, kifizetik, azzal az alkalmi egyesülés véget ér.

Iparosok körében gyakoribb, hogy a nyers anyag közös beszerzése állandó, vagy hogy közösen dolgozzák föl, vagy pedig hogy egyéni munkájukat folytonosan közös raktáron tartják, közösen értékesítik. Ez már állandó munkája a szövetkezeteknek. Így pl. Budapesten és más nagyobb városokban a cipészek, az asztalosok hitelszövetkezete nyílt üzletet tart fenn a tagok készítményeinek árusítására. Több vidéki szövetkezet közös magtárt tart tagjai gabona-termésének eladására, vagy közös pinczét a bortermés értékesítésére, mások összegyűjtik tagjaiktól a tojást és közösen eladják.

Ez a gazdasági tevékenység a Raiffeisen-szisztéma szerint a hitelszövetkezeteknek külön üzletágát képezi, a mihez forgó tőkét a központ kölcsönöz.

Magukat a hitelszövetkezeteket a kormány csak kivételesen, az első berendezkedés költsége egy részének adományozásával csupán oly esetben segíti, midőn a tagok nagy része vagyontalan munkásokból toborzódik, a kik csak lassan, éveken át bírják üzletrészüket befizetni. De a hitelszövetkezeteknek azt az üzletágát, mely bizonyos gazdasági vagy ipari termeléssel vagy értékesítéssel foglal-

kozik, úgyszintén az ily célra alakult külön szövetkezeteket a kormány nagyobb segítségben részesíti.

Így a földművelésügyi miniszter 1900 óta szövetkezeti magtárak létesítését mozdítja elő azzal, hogy az építéshez szükséges tőkének jókora részét segélyül adja a szövetkezeteknek. Egy-egy ily szövetkezeti magtár építéséhez eleinte 4000, később 8—10 ezer korona segítséget adott, sőt a hol több és nagyobb forgalmú szövetkezetek társultak a gabona közös értékesítésére, még nagyobb építési segélyt is adott. Ily módon létrejött:

1900-ban	...	3
1901-ben	...	5
1902-ben	...	8
1903-ban	...	11

1904 első felében 2 szövetkezeti magtár. Céljuk a szövetkezeti magtáraknak az, hogy a kisgazdák termését a saját falujukban alkalmas helyen összegyűjtven és a piacra előkészítven, nagyobb tételekben adják el, így elkerülik a közvetítő láncolat legdrágább kapcsait, megkímélik az eladással járó sok munkát, fuvar- és fáradságot és jobb árakat is kapnak. Tervben van a szövetkezetek által a hadsereg rozs- és zabszükségletét közvetlenül a gazdáktól beszerezni.

A szövetkezeti magtárak nagyobb arányú szaporítása végett a törvényhozás az 1904. évi XIV. törvénycikkkel két millió koronát bocsátott a földművelésügyi miniszter rendelkezésére.

Hasonlókép segítette a földművelésügyi miniszter természetesen sokkal kisebb összegekkel a tojásgyűjtő állomások szervezését, melyeknek az a céljuk, hogy egy-két nap alatt annyi tojást összegyűjtsenek, a mennyit érdemes elszállítani s így friss állapotban adva el, jobb árat kapnak érte. A tojásgyűjtő állomások ritkán alkotnak önálló szövetkezeteket, hanem többnyire csak a tejszövetkezeteknek vagy hitelszövetkezeteknek külön osztályát képezik. Számuk így növekedett:

1900-ban 54 gyűjtő állomás volt.
 1901-ben 135 « « «
 1902-ben 184 « « «
 1903-ban 264 « « «

A kisiparosok raktári és termelő szövetkezeteit, melyek szintén többnyire csak külön ágai a helybeli hitelszövetkezeteknek, a kereskedelemügyi miniszter a berendezéshez adott segélylyel, üzemi segélylyel, gépek adományozásával és kamatmentes vagy olcsó kölcsönnel segíti. Segíti még azzal is, hogy a hadsereg bőrnemű (lábbeli, bőrönd, szíjgyártó-czikk) szükségletének azt a részét, mely a kisiparosok részére van főtartva, leginkább a szövetkezetektől rendeli. Ily módon a földművelésügyi- és kereskedelemügyi miniszteriumok a szövetkezetek támogatására a következő összegeket fordították:

Év	Földművelésügyi miniszterium	Kereskedelemügyi miniszterium
	k o r o n a	
1897.	47.800	12.000
1898.	23.267	14.660
1899.	96.460	71.543
1900.	239.117	179.100
1901.	366.656	253.072
1902.	221.722	457.808
1903.	316.546	300.231

A kormányon kívül egyes vármegyék, községek és testületek is fölkarolták a szövetkezés ügyét és buzdítással, tanácscsal, néha kisebb összegekkel is előmozdítják, a szövetkezetek prosperálását.

Minthogy az Országos Központi Hitelszövetkezet első-sorban és főleg hitelintézet, már a megalakulása óta nyilvánul a gazdaközönség vezetői körében a törekvés: az egyéb célú gazdasági (és ipari) szövetkezetek részére, céljaik ápolására külön központokat létesíteni. Csak a cenztrumok megalkotásával lendültek föl a más fajta szövetkezetek is.

A *fogyasztó szövetkezetek* terén egyáltalán jóval később

indult meg az alapítási tevékenység, mint a hitelszövetkezetek terén. Még legkorábban a bányák és gyárak alkalmazottai körében honosodtak meg. A földműves lakosság körében csak a legutolsó években szaporodtak el a fogyasztó szövetkezetek, a mióta tudniillik a *Magyar Gazdaszövetség* 1898-ban megállapította a «*Hangya*» fogyasztó és értékesítő szövetkezetet, melynek feladata fogyasztó és értékesítő szövetkezeteket alapítani és a hozzá csatlakozott helyi szövetkezeteket áruval ellátni.

Erre az alapításra az a tapasztalat indította a Magyar Gazdaszövetséget, hogy a helyi fogyasztó szövetkezetek azért nem boldogulnak, mivel vezetőik kereskedelmi ismeretek nélkül szűkölködnek, magukra hagyva nem tudják tapasztalataikat egymással kicserélni, egymás dolgán okulni, hanem szükségük van központi vezetésre, hogy azt az erőt, a mit a társulás ad az egyes embereknek, midőn szövetkezetbe állnak, megkapják a helyi szövetkezetek azzal, hogy egy nagyobb kötelékbe egyesülnek.

A «*Hangya*» az egész országban propagálja fogyasztó szövetkezetek alakítását. A főbb elvek, melyeket a helyi szövetkezeteknél érvényesíteni törekszik, a következők:

1. Ha a szövetkezet csekély heti befizetésekből gyűjti alaptőkéjét, működését mindaddig nem kezdheti meg, míg a berendezéshez és az áru-készlet egy bizonyos részéhez szükséges tőkéje nincs együtt.

2. A szövetkezetek ne hitelezzenek, csak készpénzért adják az árukat.

3. A mit a «*Hangya*» egyenlő áron vagy olcsóbban képes szállítani, azt a szövetkezetek alapszabályaik értelmében tőle tartoznak vásárolni.

4. A szövetkezetek a «*Hangya*» ellenőrzésének vannak alávetve.

5. A szövetkezetek vezetéseért az igazgatósági tagok rendszerint nem kapnak díjazást.

6. A szövetkezetek az évi haszonból csak 4—5% osztalékot adhatnak a teljesen befizetett üzletrészekre; a haszon többi része mindaddig a tartalékalapba megy, míg a szövetkezet minden adóssága ki nincs fizetve, azután a hasznot a tagok közt vásárlásaik arányában föl lehet osztani.

7. A tartalékalapból a szövetkezetek tagjaik gazdálkodását és művelődését más eszközökkel is előmozdíthatják. Számosan gazdakört, népkönyvtárt létesítenek, szervezik a gazdák termésének közös értékesítését, tojásgyűjtő állomás, tejszövetkezet, szövetkezeti magtár létesítésével stb.

Az 1904. év elején a Hangyának 15 kereskedelmi szakértő ellenőre volt. Ezek egyik szövetkezettől a másikhoz utaznak, vizsgálják a kezelési könyveket, elkészítik a szövetkezetek mérlegét, tanácsot adnak nekik, megfigyelik, hogy az alkalmazottak közül kik alkalmasak szövetkezeti boltok vezetésére; ezeket teszik aztán az új szövetkezetekbe.

Az áruforgalom lebonyolítására a «*Hangya*» nagy áru-raktárt tart Budapesten, bizonyos cikkekre a gyárosokkal vagy a gazdák szövetkezeteivel (főkép a Magyar Gazdák Vásárcsarnok-Ellátó Szövetkezetével) szerződést köt az árúk szállítására. Működése elején tőle vagy általa szereztek be a helyi szövetkezetek összes áruforgalmuknak $\frac{4}{10}$ -ed részét, ma már a $\frac{6}{10}$ -ed részét.

A «*Hangya*» fejlődését a következő számok mutatják:

Év	A helyi szövetkezetek száma	A « <i>Hangya</i> » forgalma kor. értékben
1898	16	49.457
1899	51	462.839
1900	122	1,225.441
1901	171	2,037.858
1902	246	2,908.078
1903	383	4,703.196

Hasonló czállal alakult 1899-ben a *Keresztény Szövetkezetek Központja*, előbb csak mint egyesület, később mint szövetkezet. Mindjárt az első évben 90 fogyasztó szövetkezet csatlakozott hozzá. Ez is propagál új szövetkezetek alakítása mellett, a hozzá csatlakozó szövetkezeteknek tanácsot ad, ellenőrzi működésüket, közvetíti árú beszerzésüket. A szövetkezetek ellenőrzésére hat ellenőrt tart, mindegyik bejárja a maga kerületébe eső csatlakozott szövetkezeteket.

A csatlakozott szövetkezetek száma jelenleg 231.

A központ alaptőkéje 66.800 K. Árúforgalma pedig megalkulása óta ily rohamosan növekedett:

1899. évben	...	164.358 korona
1900	«	380.047 «
1901	«	823.791 «
1902	«	1,039.393 «
1903	«	1,244.617 «

A magyar királyi államvasutak alkalmazottainak fogyasztási szövetkezete az 1883. év végén azon célból alakult meg, hogy a magy. kir. államvasutaknál alkalmazott egyének a háztartáshoz szükséges czikkeket a legelőnyösebben szerezhessék be.

A szövetkezet, a mely az angol hivatalnoki fogyasztási szövetkezet alapeszméjére van építve, 1884-ben 1700 taggal indult meg. A beszerzési költségeken felül csak a kezelési költségek és a netáni veszteségek ellensúlyozására való tekintettel szabja meg az árakat. Ezenkívül egy miniszteri rendelet értelmében kötelezve van arra, hogy a tagoknak a 20 koronás üzletrészek után 5 vagy 6%-os kamatot fizeszen. Osztalékot azonban csak a teljesen befizetett üzletrészek után és azoknak egész éven át való üzleti tevékenysége esetén ad. Ez azért van így, mivel a szövetkezet megszorult tagjainak, indokolt kérelemre az üzletrészekre történt befizetéseket, egész 2 koronáig, bármikor visszaadja.

Az üzleti forgalom lebonyolítása a tagokkal szemben készpénzzel vagy hitel útján történik. A hitelezés akként van korlátozva, hogy megállapítják annak a maximumát és a tag illetményeiből a teljes összeget hivatalból levonják.

A lebonyolítás írásbeli megrendelés útján, vagy értékjegyekkel történik. A szövetkezet igazgatóságát az utóbbinak a meghonosítására 1886-ban az vezérelte, mivel vásárlás közben, igen sok munkát adott a könyvekbe való beírás és név- vagy számcseré is könnyen előfordulhatott. Az értékjegyrendszer a nehézségeket kiküszöbölte. Minden tag, aki hitelt igénybe venni akar, havonként egyszer, egy összegben kikapja a fémjegyeket és ezzel vásárolhat.

A tartalékalapot készpénzben, illetve értékpapirokban

gyümölcsöztetik. A szövetkezet ügyeit a 24 tagból álló igazgatóság intézi, mely az ellenőrzésre, felügyeletre, öt tagból álló végrehajtóbizottságot szervezett.

A szövetkezetnek a fővárosban, hat és a vidéken is hat elárúsító helye és Tétényben két pinczéje van. Fejlődését az alábbi számok mutatják:

Év	Tagok száma	Aláírt 20 koronás üzletrészek száma	Árufor-galom	Jótevény célra	Tartalék-alapra	Az eladott árukból egy tagra esik	Áru-készlet
			k o r o n á b a n				
1884	1.764	2.361	815.836	—	2.429	179	42.804
1888	2.901	3.396	614.437	—	710	211	63.880
1892	5.651	6.623	1.200.075	1.400	6.816	212	110.966
1896	10.005	13.929	2.059.102	1.786	7.766	205	212.887
1900	12.403	24.681	2.364.733	3.053	7.565	190	348.175
1903	13.372	34.137	2.248.870	3.113	1.270	168	387.420

A fogyasztószövetkezetekről szólva, említést érdemel az a tevékenység, melyet a kormány az 1899-iki évben Bereg vármegye területén a ruthén ajkú lakosság körében megindított és a későbbi években Ung, Ugocsa és Máramaros vármegyékre, majd pedig az egész északkeleti kárpáti hegyvidékre, végül az 1902. évben az erdélyi Székelyföldre is kiterjesztett. A földmivelésügyi miniszter külön kirendeltséget állított föl arra a célra, hogy e területeken; melyeknek népe igen mostoha gazdasági viszonyok között van és e miatt helyenként erkölcsi és értelmi sülyedés jelei is mutatkoztak, a népet szövetkezés által az önsegélyre és kölcsönösségre nevelje. E végből tervszerű szövetkezeti hálózatot terjesztett ki, ebbe a népet belevonta, előbb hitel-szövetkezeteket alapított, később fogyasztó szövetkezeteket a nép gazdasági és háztartási szükségleteinek jutányosabb beszerzésére. Legutóbb pedig termelő-szövetkezetek alakítására buzdította őket tej, tojás, gabona és egyéb természetényeik jobb értékesítése céljából.

Legkésőbbben tudtak nálunk tért foglalni a nagyban bevásárló *nyersanyag-szövetkezetek* és a nagyban eladó-raktár- és értékesítő szövetkezetek. Amazok is, emezek is legelőször az iparosok között jelentkeztek, de eddig nem tud-

tak nagyobb jelentőségre szert tenni. Aránylag kedvezőbb eredményüket látjuk már ma a mezőgazdák között, még pedig a tömegesebb gazdasági szükségletek beszerzése körül. Még a 80-as években alakult meg az *Országos Magyar Gazdasági Egyesületből* kiindulva a *Magyar Gazdák Hadseregellátó Szövetkezete*, melyben a hadseregnek szükséges mezőgazdasági termények közös szállítására szövetkeztek a gazdák. Ez a szövetkezet 1891-ben átalakult az Országos Magyar Gazdasági Egyesület égisze alatt a *Magyar Mezőgazdák Szövetkezetévé*.

A vezetők áthatva feladatuk fontosságától, nagy buzgósággal tartották magukat azokhoz az elvekhez, amelyet az egészséges fejlődés okvetlen megkíván. A gazdasági cikkekkel a kereskedelem tisztességtelen elemei a legszemérmetlenebb visszaéléseket üzték, a szövetkezet tehát ezeknek a cikkeknek közvetítésére fordította elsősorban legfőbb gondját. Kezdetől fogva elvéül vallotta a magyar ipar támogatását; számos külföldi cikkeknek itthon való gyártását meghonosította. Kiváló sikereket ért el a szőlővédekezési anyagok terjesztése körül. A takarmánykereskedelem terén üdvös reformokat létesített. A hadseregellátást, mely csirájában is feladatául tüzetett ki, eredményesen folytatja ma is. A tagok terményeit bizományban való értékesítés céljából elfogadja. Az erőtakarmány alkalmazását népszerűsítette. A tejgazdaság emelése tekintetében is szép eredményekre hivatkozhatik. Hogy a tagok terményeiket előnyösebben értékesíthessék, ezen célból készséggel szolgál tanácscsal, utbaigazítással. Vetőmag osztálya csekély díj mellett áll rendelkezésre. Ez évben szervezte a tenyészállat-közvetítést, melynek máris szép sikerei érezhetők.

A vásárlási visszatérítés meghonosításával, ezen a czímen 180.000 koronát juttatott a tagoknak. A szövetkezeti téren való tevékenység fokozására évenként jutalmakat oszt ki. Tagjainak száma circa 1000. Alaptőkéje fél millió; tartalékja 210.000 korona.

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület példáján okulva, utóbb az egyes vármegyei gazdasági egyesületek is létesítettek kebelükben fogyasztó és értékesítő szövetkezeteket, így a *Sáros vármegyei, Jásznagykunszolnok vár-*

megyei, Arad vármegyei stb. gazdasági egyesületek és a bodrogi központi Perbenyik központtal. Az erdélyi szász falvakban ú. n. «mezőgazdasági kereskedelmi társaságok» alakultak a 90-es évek második felében a mezőgazdasági termékek értékesítésére. Ezek közül a nyolcz barczasági társaság 1897-ben Brassóban központi szövetséget is létesített korlátlan felelősségű szervezetként alakjában.

A mezőgazdasági termékek szervezeti úton való értékesítésének ügyét újabban a földművelésügyi kormány is fölkarolta és máris szép eredményeket ért el a tejértékesítő szervezetekkel, melyek előbb a déli vármegyékben honosodtak meg, de ma már az egész országban elterjedtek. Az első tejszervezetet 1894-ben Baranya vármegyében alakította a földművelésügyi miniszter, azóta való fejlődését feltüntetik az alábbi számadatok.

Év	Tejszervezetek					
	száma	tagjainak száma	üzlet-részek (tehenek) száma	hány liter tejet szolgáltatottak a tagok ?	készített vajmennyiség (kg)	összes bevétel korona
1897.	34	2.767	5.937	4,790.132	191.254	539.282
1898.	77	10.402	19.701	10,531.408	429.838	1,153.456
1899.	146	15.357	26.917	22,147.144	878.175	2,327.202
1900.	246	26.952	45.934	49,436.794	1,195.634	4,285.360
1901.	376	40.673	69.507	66,718.036	1,705.001	7,017.959
1902.	452	46.344	80.871	79,686.374	2,248.965	8,325.528
1903.	517	50.450	94.664	88,612.640	2,621.477	10,553.912

A tejnek vajjá való földolgozása az ú. n. vajtermelő központokban történik, melyek különálló üzleti vállalatok. Az első központ 1899-ben alakult Temesvárott, 59 szervezet részvételével, melyek az első esztendőben 9½ millió liter tejszint szállítottak be a központba, mely 399.000 kg. vajat készített belőle, a tejért pedig 750.000 koronát fizetett ki a szervezeteknek. 1900 és 1901-ben még négy ilyen központ létesült. Szabadkán, Ujvidéken, Veszprémben és Dombóvárott, melyek évi vajtermelése ma már egy millió kgr., a mit majd mind exportálnak.

A mezőgazdasági termények értékesítésére alakult 1898-ban az Országos Magyar Gazdasági Egyesületből kiindulva a *Magyar Gazdák Vásárcsarnok Ellátó Szövetkezte* a végből, hogy alkalmat adjon a gazdáknak, mezei és kerti terményeiket bármily kis mennyiségben személyes utánjárás nélkül a főváros piacznál értékesíteni. A későbbi évek folyamán számos vidéki kis szövetkezet csatlakozott hozzá, a tőlük átvett terményeket részint a fővárosban adja el, részint exportálja. Ily módon törekszik ez a szövetkezet a tojás, bor és vajtermés értékesítését javítani. Nagy tevékenységet fejt ki a gazdasági termények jobb értékesítésében vidéki szövetkezetek létesítésével, a nép kioktatásával, a fogyasztó-szövetkezetek és külföldi piacok fölkeresésével.

Leglassabban halad a *pinczeszövetkezetek* alakítása, mivel a különböző boroknál nehéz az értékarányt a szövetkezetekre is, a tagokra is megnyugtató módon megállapítani és mivel — a jelenlegi konjunkturák mellett — nehéz a bornak piacot szerezni. Most foglalkozik a kormány a pinczeszövetkezetek részére egy borértékesítő központ alakításával. Szerény nézetem szerint ez szövetkezeti úton nem lesz megoldható.

Egyébként a gazdasági termények szövetkezeti értékesítése végett az 1904. évi XIV. t.-czikk 12 millió koronát bocsátott a földművelésügyi miniszter rendelkezésére és pedig:

pinczeszövetkezetek	céljaira	2 millió K-t			
tej	«	«	2	«	«
magtár	«	«	2	«	«
kender- és lentermelés	«	«	4	«	«
egyéb szövetkezetek	«	«	2	«	«

A szövetkezeti elvnek a kárbiztosítás terén való alkalmazását az *Országos Magyar Kölcsönös Biztosító Szövetkezet* kísérte meg; alakult 1894-ben 600.000 K biztosítéki tőke jegyzésével, tűz- és jégkár elleni biztosításra.

Ez a szövetkezet, mely két ízben nagyobb állami kölcsönt is kapott, néhány kedvezőtlen év után megszűnt.

Ugyanerre a célra alakult 1900-ban a *Gazdák Biztosító*

Szövetkezete 1,600.000 K alapítványi üzletrészszel, a mihez az állam 400.000 K-val járult. Ez a társaság szerencsésen működik, alapítóinak mérsékelt osztalékot is ad s újabban az életbiztosítást is elkezdte.

Ugyanezen mód szerint alakult 1898-ban a *Magyar Kölcsönös Állatbiztosító Társaság* 220.300 K alaptőkével, a mihez az állam 20.000 K-t adott. Foglalkozik lovak és szarvasmarhák biztosításával, foglalkozik egyes külön rizikók biztosítására is (járvány, herélés, versenyfutásból eredő hullások esetére). A földművelésügyi miniszter nála biztosítja a községeknek kiosztott apaállatokat.

A biztosított állomány öt év alatt több mint megkétszereződött és 1903. év végén volt 29.302 drb szarvasmarha és 3910 drb ló 9.3 millió K értékben.

A szövetkezet törekszik helyi biztosító szövetkezetek alapítására, melyek hozzá csatlakoznának.

A Magyarországon 50 év előtt megindult szövetkezeti mozgalom, mely eleinte tévedező léptekkel lassan haladt előre, az utóbbi időben a mindig jobban érdeklődő társadalom és az állam közreműködésével végre a helyes irányokat fölismerve, a gazdaság és ipar minden terére bevonult, alkotásai szépen föllendülnek és remélhetőleg egyre hatalmasabb tényezői lesznek a nép szellemi és anyagi jólétének.

